EVOLUȚIA ZONEI MÂNTULEASA DIN VREMEA MAHALALEI PÂNĂ ASTĂZI

Adriana Scripcariu

Ne propunem în lucrarea de față apropierea de una dintre puținele zone ale Bucureștiului, vecină „orașului ceaușist", pe care timpul a salvat-o de la moarte. Cuprinsă în „planul de demolări în vederea sistematizării", *zona Mântuleasa a avut fericita soartă a condamnatului politic care supraviețuiește unei schimbări de regim. În imediata ei apropiere, de cealaltă parte a Căii Călărașilor, se întinde încă, jalnic, terenul viran rămas în urma buldozerelor.*

I. Din nou despre mahala, câteva nuanțări

În efortul actual de regăsire a Bucureștiului vechi, un loc aparte este rezervat de cercetători mahalalei. Se caută pe de-o parte, definirea realității ei urbanistice plecând de la o nouă premisă, aceea a unei dezvoltări logice a capitalei noastre[1]. Pe de altă parte termenul este revalorificat în context actual, încercându-se o suprapunere a lui noilor realități sociale și urbanistice ale orașului.[2]

Mahala este unul dintre acei termeni al cărui sens a fost deteriorat de-a lungul timpului[3] și căruia îi redescoperim astăzi înțelesul inițial. Mahalaua este un fenomen urbanistic ce caracterizează orașul oriental. Aristotel vorbește în Politica despre două tipuri de orașe, acelea împărțite în străzi și cele caracterizate prin *„aglomerarea caselor unele lângă altele fără nici o ordine"*[4]. Primul tip este caracteristic Occidentului, cel de-al doilea, Orientului. Acel *„fără nici o ordine"* ar trebui citit mai degrabă „un alt fel de ordine". Creșterea unui oraș, determinată de creșterea unei comunități, se supune, firesc, unui tip de logică, chiar dacă ea nu poate fi deslușită la nivelul unei ordini evidente vizual. După cum oamenii trăiesc în virtutea unor legi, la fel locuințele lor sunt clădite și plasate conform unei logici. În cazul din urmă, principiul trebuie căutat în modul de viață al comunităților respective.

Din punct de vedere etimologic mahala provine din arăbescul „mahalle", preluat ulterior și de turci, care înseamnă parte de oraș sau cartier. Termenul apare pentru prima dată în Țara Românească într-un act din 1626. El desemnează o realitate socială și urbanistică ce apare anterior sub denumirea de „enorie". Diferența de nuanță dintre cei

---

[1] Din cercetările recente care propun această viziune amintim: Harhoiu Dana *"București, oraș între Orient și Occident"* Ed.Simetria, București, 1997, Voiculescu Sanda, "Parohia – spațiu de agregare religioasă, socială și urbanistică ", Secolul XX, no.4-6, 1997, p.146-154

[2] Ionescu Dan D., *Mahalale bucureștene*, Arhitect Design 2/2001, p.28-29

[3] În aceeași categorie intră maidan, bazar, uliță.

[4] Aristotel, *Politica*, cartea IV, cap.X, § 1.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

doi termeni se atenuează atunci când o denumire ataşată primului se întâlneşte în sens cu specificul celui de-al doilea. Considerând în paralel două exemple *„enoria Popei Comino"* şi *„mahalaua popii Drăguşin"*, primul menţionat în 1590 şi cel de-al doilea în 1752, vom înţelege că termenii acoperă aceeaşi realitate. Factorul istoric şi cultural ce a determinat înlocuirea primului de către al doilea este accentuarea influenţei turceşti.

Dana Harhoiu consideră mahalaua un fenomen specific Bucureştiului fanariot şi observă, privind în paralel planul Bucureştiului şi cel al Constantinopolului, similitudini structurale. Acestea au fost generate pe de-o parte de introducerea la Bucureşti a legislaţiei urbane constantinopolitane, iar pe de alta de marea creştere demografică ce a făcut-o aplicabilă noilor zone locuite. Această creştere a continuat şi continuă datorită stabilizării treptate a statutului oraşului, de capitală a ţării. Bucureştiul s-a dezvoltat pe principiul fagurelui sălbatic, prin adăugare de structuri în locuri în care interesele noilor locuitori se îmbinau cu cele ale societăţii deja existente. Oraşul nu a fost strunit de ziduri ci a crescut de-a lungul drumurilor. Elementele ce dau coerenţă acestei creşteri se leagă de simţul comunitar şi de considerente de ordin spiritual. *„Un oraş mare, un oraş capitală nu este un spaţiu propice creării unei stări de apartenenţă la comunitate. Or, tocmai spaţiul urban poate avea capacitatea de a induce un sentiment de securitate, de regăsire a locuitorilor într-un mediu familiar, un spaţiu al unor posibile contacte interumane (...). Într-un oraş care nu le aparţinea, orăşenii se identificau cu un anume loc, cel în care viaţa lor avea repere comune: biserica, obişnuinţele, contactele"*[5]. Acest spaţiu este cel al mahalalei. Din ea nu pot lipsi biserica, centrul spiritual şi maidanul, locul de interacţiune socială. O dovadă a acestei realităţi urbane şi sociale o constituie catagrafia din 1810[6], în care se urmăreşte starea bisericilor bucureştene. Acestea sunt desemnate în funcţie de mahalaua pe care o deservesc.

Ca substructură urbană, mahalaua capătă şi valenţe administrative; astfel, privind în paralel, de-a lungul timpului, apariţia termenului în acte şi evoluţia realităţii urbane şi sociale a mahalalei, putem observa suprapuneri dar şi anumite decalaje. Ele se datorează evoluţiei societăţii care poate fi citită şi în structura oraşului.

În secolele XVII şi XVIII mahalalele apar în documente ca elemente ajutătoare la identificarea de locaţii şi persoane şi ca unităţi administrative. În vremea lui Alexandru Ipsilanti sunt menţionate în Bucureşti 80 de mahalale. Acestea acopereau întreaga suprafaţă a oraşului de la hotarul curţii domneşti până la periferie. Ele aveau un anume specific în funcţie de activitatea locuitorilor[7] sau erau pur şi simplu comunităţi strânse în jurul bisericilor[8]. Biserica, element sine qua non, fie duce la înjghebarea mahalalei cum este cazul ctitoriilor domneşti, fie este ctitoria unor membrii ai unei comunităţi deja

---

[5] Voiculescu Sanda, *op.cit.* p.147-149

[6] Lapedatu Alexandru – *Catagrafia bisericilor bucureştene* - BOR XXXI/1907.

[7] ex. Mahalaua Tabacilor – vezi P.Cernovodeanu şi N.Vătămanu *"Tabacii din Bucureştii de sus în veacul al XVII-lea*, în MIM XI/1992, studiu în care putem urmări cauzele ce au determinat mişcarea acestei bresle şi implicit a mahalalei ei.

[8] Mahalale ce poartă nume proprii, de preoţi.(mah. Popa Soare), ctitori (mah.Mântuleasa), locuri (mah.Oborului) sau biserici (mah. Sf.Ştefan).

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

formate. În aceste secole, termenul şi realitatea denumită se suprapun întrutotul. Elementele definitorii ale mahalalei se regăseau întocmai în centrul oraşului şi la marginile lui.

Cazul secolului al XIX, şi în special sfârşitul său, impune o privire mai nuanţată. Este perioada de occidentalizare a oraşului care aduce noi tipuri de organizare. De asemenea, lărgirea ariei centrului şi aplicarea noilor standarde cu precădere aici, duce la schimbări radicale de peisaj care, însoţite de schimbarea mentalităţii, crează decalaje în accepţia termenului. „Mahala" începe să aibă un sens peiorativ ce desemnează un anume peisaj şi o anume clasă socială. În documente apare un nou termen, acela de suburbie[9]. Acesta circulă o vreme în paralel cu cel de mahala, desemnând aceeaşi realitate urbană. Rezonanţa mai nobilă a cuvântului, datorată provenienţei sale, adăugându-se deteriorării termenului de mahala[10], face ca primul să câştige teren odată cu înaintarea în timp către sec. XX[11]. Acest fenomen se datorează şi unui decalaj cronologic între centru şi zonele mai mărginaşe, în ce priveşte restructurările edilitare. Cu alte cuvinte ceea ce se numea la începutul secolului XX mahala, semăna într-o anume măsură cu mahalaua secolelor trecute. În aceeaşi vreme, spaţii ale fostelor mahalale aduceau mai de grabă cu oraşele occidentale şi lor li se potrivea, prin urmare, mai mult denumirea de suburbie[12]. De asemenea realitatea socială a mahalalei dispare odată cu occidentalizarea. Individualismul creşte şi el se materializează şi în tipul de locuire şi interacţiune în comunitate. Dacă maidanele erau spaţii comunitare cu destinaţii precise [13], prezente în viaţa de zi cu zi a enoriaşilor, piaţetele ce le iau locul în structura urbană au o existenţă cu mult mai liniştită şi monotonă. În Bucureştiul occidentalizat al începutului de secol XX, aşezarea populaţiei în oraş, urmând criterii de statut social, face ca mahalaua să fie împinsă spre periferie.

În mod paradoxal, în prezent ne confruntăm cu o reactualizare a termenului în sensul său comunitar. Acest fapt se datorează pe de-o parte politicii comuniste de expropriere, ce a atacat tocmai clasa socială ce occidentalizase fostele mahalale. Casele ce oglindeau un anume nivel social şi intelectual al celor ce le construiseră au fost repopulate cu locuitori ai periferiei al căror standard de viaţă era mult mai coborât. Acest fenomen a dus la tragedia atâtor case cărora chiriaşii nu au ştiut să le respecte noblețea. Această clasă socială, mai aproape de tipul de vieţuire rural, a readus în schimb într-un mod anacronic în inima oraşului forme ale unei vieţi comunitare uitate.

---

[9] Nu avem certitudinea că noua denominare administrativă suprapune în teren cu precizie fosta mahala. Ipoteza cea mai plauzibilă este totuşi înlocuirea termenilor.

[10] Putem observa degradarea termenului şi în definiţiile de dicţionar.

[11] Observăm acelaşi fenomen referitor la următoarele perechi de termeni: caldarâm-pavaj, uliţă-stradă.

[12] La începutul secolului XX, spaţiul fostei mahalale Mântuleasa, păstrându-şi principalele trasee, devenise o zonă cu străzi aliniate, case de piatră decorate stil, piaţete discrete; în acelaşi timp, la marginea oraşului existau mahalale, Cărămidari, bunăoară, mahalaua unde a copilărit Maria Tănase, spaţiu semirural;

[13] În documentele bisericii Negustori, într-un litigiu ce a durat două veacuri, se dispută un spaţiu viran pe care locuitorii din mahalaua Negustori vroiau să organizeze un loc de târg, cu puţ. La un moment dat este menţionată utilizarea acestui loc pentru depozitarea gunoaielor.Vezi Cernovodeanu P. – Documente inedite privind trecutul bisericii Negustori din Bucureşti – GB. XXV/1966 nr.1-2, p.100-117.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Astăzi unii dau o nouă accepţie termenului de mahala; aceasta îmbină câte ceva din înţelesurile trecute, cel mai puţin prezent fiind însă cel de enorie. Astfel, în peisajul capitalei noastre, se pot distinge mai multe tipuri de mahalale de la cele *„clasică I"* şi *„clasică II"*, caracterizate prima prin datarea caselor ante 1900, cea de-a doua prin aspectul şi obiceiurile aproape rurale, trecând prin cea a cartierelor satelit, până la cea *„generalizată , post-decembristă"* văzută în devălmăşia oraşului[14].

Revizitarea în spirit postmodern a acestui termen ne face să ne aplecăm mai cu luare aminte asupra sensurilor lui iniţiale. Mahalaua bucureşteană, în înţelesul ei iniţial, este un fenomen ce aparţine deja istoriei şi care merită prin urmare atenţia cercetătorului.

II. O reconstituire ipotetică a graniţelor mahalalei Mântuleasa şi a mahalalelor limitrofe ei: Vergu, Negustori, Sf.Ştefan, Olari, Popa Soare.

Zona mai largă asupra căreia se opreşte studiul de faţă se încadrează, în planul actual al municipiului Bucureşti, între următoarele limite: Calea Moşilor, str.Olari, str.Traian, Calea Călăraşilor şi str.Calomfirescu.

În secolul XVIII sunt menţionate în acest spaţiu şase mahalale. Le vom enumera cu anii primelor lor apariţii documentare[15]: Negustori (1669), Vergu (1724), Lipcani (ulterior Sf.Ştefan, 1752), Olari (1752), Popa Soare (1752), Popa Drăguşin (ulterior Mântuleasa, 1752)[16].

Nici o sursă documentară nu ne indică cu exactitate graniţele acestor mahalale. În fapt, conceptul de mahala nu implică o delimitare spaţială foarte precisă şi în acelaşi

---

[14] Ionescu D.Dan, *op.cit*, p.28.

[15]Cf. Sinigalia Tereza *„Observaţii privind structura urbană a Bucureştilor la sfârşitul veacului al XVII şi în prima jumătate a secolului al XVIII"* din RMM-MIA XVIII/1987, nr.2, p.35

[16] Explicităm identificarea mahalalei Mântuleasa cu Popa Drăguşin. În catagrafia din 1752, realizată cu ocazia daniei lui Grigore Ghica al II-lea către ctitoria sa, mânăstirea Pantelimon, apar 12 mahalale şi o vie domnească. Patru dintre mahalale intră în zona noastră: Olari, Popa Drăguşin (ulterior Mântuleasa), Lipcani (ulterior Sf.Ştefan), Popa Soare. Trei autori ne vorbesc despre acest act de donaţie: Ion Ionaşcu în „Aspecte demografice şi sociale din Bucureşti la 1752" – R.Arh. II/1959, nr.2, L.Moga în „Un plan inedit de la 1847 al unui sector din Bucureşti" BCMI XXX/1937, p.179-184, Tereza Sinigalia, *op.cit.* Datorită configuraţiei moşiei, toţi acceptă că mahalaua Mântuleasa aparţinea acestui spaţiu. Cum ea nu este însă astfel denominată, Ionaşcu Ion, *op.cit*, p.130, nota de subsol 52, o identifică sub semnul probabilităţii cu mahalaua Popa Drăguşin. Sinigalia Tereza, *op.cit*, p.34 o identifică cu mahalaua Sf. Ecaterina de Jos. O serie de argumente ne fac să preluăm opinia primului autor: 1.de cele mai multe ori numele de sfinţi date mahalalelor se leagă de hramul bisericii (ex.Sf.Apostoli, Sf. Vineri, Sf.Pantelimon); în 1752 biserica Mântuleasa era deja ridicată şi târnosită cu hramul Sfinţilor Arhangheli.2.mai multe mahalale din zonă poartă nume de preoţi (ex.Popa Soare, Popa Nan, Popa Crăciun); poate fi vorba despre preotul contemporan sau despre un preot ctitor, real sau legendar; în 1727 într-un act al Bisericii Negustori, mahalaua negustorilor era denumită a popii Crăciun; aceasta se petrecea la un an după târnosirea noii biserici de piatră, ridicată de negustori; este posibil prin urmare ca popa Drăguşin să fi fost preotul ctitor al unui paraclis de lemn premergător bisericii lui Manta, iar mahalaua să fi intrat astfel în memoria colectivă; el nu era cu siguranţă preot în 1752 pentru că nu apare menţionat în catagrafie.3.în catagrafia din 1752, în mahalaua Popa Drăguşin, apar trei personaje ce ar putea avea legătură cu nume prezente în documente: Mihai călăraş, posibil fratele lui Manta cupeţu, ctitorul bisericii Mântuleasa, Popa Ianc, posibil preotul zugrav care apare pomenit în proscomidie, Copilul Stanii văduvii, posibil fiu al Stancăi, soţia lui Manta cupeţu.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

timp, adesea pot surveni modificări de circumstanţă privitoare la apartenenţa la o mahala sau la alta, în special în zonele de învecinare. Încercând o cercetare cât mai scrupuloasă, studiosul poate fi dezarmat de arbitrarul unor situaţii, prezente într-un spaţiu urban aparent haotic, care poate fi cu greu stăpânit datorită lipsei reperelor sau mai degrabă a efemerului şi muteniei în contemporan a reperelor vechi [17]. O astfel de cercetare, exclude prin natura materialului posibilitatea unui procent complet de adevăr. Ea îşi găseşte totuşi sensul în dobândirea unei informaţii cu caracter orientativ.

Punând laolaltă felurite cercetări, cu planurile oraşului Bucureşti din diverse epoci[18] putem prezenta o ipoteză de delimitare.

Vom enunţa câteva principii care ne-au ghidat demersul:

- principalele artere de circulaţie ale oraşului separă între ele grupuri mari de mahalale.[19]

- denumirile date ulterior străzilor, ce urmăresc în aceasta zonă traseul fostelor loturi, pot fi o amintire a graniţelor mahalalei.

- din mahalaua specifică oraşului fanariot nu pot lipsi biserica şi maidanul.

În cadrul zonei studiate, străzile actuale urmează aproape în totalitate traseul vechilor parcele. Cu cât înaintăm în timp parcelele sunt mai regulate geometric şi străzile mai drepte, dispar parcele mici transformându-se în piaţete; cu toate acestea, principalele direcţii se regăsesc începând cu planul Sulzer (1781) şi până în prezent. De aceea vom prezenta delimitarea mahalalelor pe planul Borroczyn (1852), pentru o mai fidelă imagine documentară; acest plan, realizat la mijlocul secolului al XIX, înainte de trasarea noilor axe ale oraşului (în zona noastră B-dul Carol), este cel mai aproape de imaginea pe care o avea Bucureştiul în perioada în care mahalalele erau o realitate vie din toate punctele de vedere. Pentru a uşura descrierea, vom folosi numele străzilor din planul 1911, planul Borroczyn neavând denominate decât arterele importante[20].

La o primă delimitare ne ajută planul Pappazoglu din 1871. Acesta este întâiul plan în care Bucureştiul apare împărţit administrativ în cinci culori. Graniţele acestora urmează desigur şi graniţele mahalalelor. Zona noastră se află în *„Plasa Târgului din Afară"*, respectiv culoarea negru. Graniţele acestei culori sunt Calea Moşilor (Podul Târgului din Afară), str.Calomfirescu, apoi la stânga pe Calea Călăraşi şi în jos până în Calea Dudeşti; limita estică este actuala şosea Mihai Bravu. Delimitările ce ne sunt de folos sunt Calea Moşilor şi str. Calomfirescu până în Calea Călăraşi.

---

[17] Într-un articol din 1870, Dr.Obedenaru oferă o imagine ironică dar plină de real asupra tipului de orientare practicat în Bucureşti *„Vrei cum-va să ştii unde şade cutare (...).Ţi se spune că şeade peste drum de Deadu Ivan, alături cu Hagi Petcu, sau Iusuf-Effendij. Îţi iei toiagul (din causa câinilor, ca la Bucuresci) şi mergi din casă în casă întrebând unde şade Deadu Ivan, sau Hagi Petcu sau Iusuf-Effendij. În fine afli pe acel cutare după uă jumătate de zi de umblet"*, Obedenaru, "Adresele în Bucureşti şi în Europa Occidentală" în Informaţiuni bucurescene, anul I, nr.37, p.3

[18] Am urmărit planul Sulzer (1781), planul Borroczyn (1852) şi în varianta Cincinat Sfinţescu, planul Pappazoglu (1871), planul Carol (1895-1899), planul 1911, planul 1934 şi planul actual.

[19] Cf. Sinigalia Tereza *op.cit*, p.31

[20] Denumim străzile după planul din 1911 şi pentru că numele lor sunt aici mai aproape de momentul denominării, oferind astfel un plus de informaţie

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

O a doua restrângere o deducem din actul de donaţie din 1752 al lui Grigore II Ghica către Mânăstirea şi spitalul Pantelimon. Acesta cuprindea 12 mahalale din care 4 intră în spaţiul nostru: Olari, Popa Soare, Lipcani (ulterior Sf.Ştefan) şi Popa Drăguşin (ulterior Mântuleasa). O transcriere a actului original este făcută de Nicolae Iorga. Hotarele moşiei nu ne sunt însă prea limpezi astăzi, datorită reperelor parţial efemere indicate de text. Un singur indiciu ne ajută: Podul Vergului. Acesta este viitoarea Cale a Călăraşilor ce pornea din centrul Bucureştiului şi se termina cu bariera Vergului. În planul Borroczyn, aceasta apare sub denumirea de Uliţa Sf.Ştefan pentru că este denominată în zona acestei biserici. Prin urmare, aria noastră este mărginită la sud de Calea Călăraşi. Comentarii şi reconstituiri ulterioare ale acestui act de donaţie ne duc la o nouă delimitare. În testamentul lui Grigore II Ghica, reluat în 1847 de doi ingineri care refac planul moşiei în urma unui litigiu între mahalagii şi mânăstire, citim: *„din hotarul Mânăstirii Radu Vodă de la uliţa Tabacilor, spre biserica Lucaciului, spre Podul Vergului, drept în podul cel mare al Târgului din Afară (...)"*[21]. După această descriere, autorul studiului reconstituie graniţele moşiei. După opinia sa, graniţă de vest a moşiei trecea pe actuala stradă Paleologu. O serie de elemente ne fac să credem că graniţa trecea de fapt chiar pe strada Mântuleasa:

- strada Paleologu urmează în parte traseul unor parcele, traseu firav, nedenominat în planul Borroczyn; ultimul său tronson care ajunge în Calea Moşilor este o „tăietură" târzie; traseul pe care îl regăsim în planul Borroczyn nu putea constitui drumul *„drept"* din Podul Vergului în podul Târgului din Afară.

- privind planul Sulzer din 1781 putem observa actuala stradă Mântuleasa ca un tronson al uliţei mai lungi ce lega Calea Dudeşti de Podul Târgului din Afară; aceasta apare într-adevăr ca singurul drum direct între Podul Vergului şi Podul Târgului din Afară;

- uliţa Mântuleasa este menţionată documentar în 1707[22], înainte de menţionarea mahalalei, fapt ce ne face să credem că aceasta era o cale cunoscută de acces.

- în acelaşi articol, domnul Moga, urmând planul celor doi ingineri de la 1847, menţionează biserica Mântuleasa între cele opt biserici ce se află *„pe marginea hotarului, ca semne mai vajnice pentru fixarea demarcaţiei (...)"*; dacă graniţa ar fi trecut pe strada Paleologu, biserica Mântuleasa s-ar fi aflat în interiorul moşiei, nicidecum pe hotarul ei.

Considerăm prin urmare linia de demarcaţie între mahalalele Mântuleasa de o parte, Negustori şi Vergu de cealaltă parte, chiar strada Mântuleasa.

După aceste prime delimitări vom trasa graniţele mahalalelor în discuţie sprijinindu-ne pe capitolul privitor la mahalale din "Bucureştii vechiului regat" de George Costescu[23]; autorul prezintă o descriere teritorială a mahalalelor prin vecinătăţi, preluată

---

[21] L. Moga - *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din Bucureşti* BCMI XXX/1937, p.179

[22] Cf. Stănculescu Irina, *Apariţia şi evoluţia denumirilor de străzi în Bucureşti* în MMB XIV, p.144, nota 38

[23] Costescu G., *Bucureştii vechiului regat*, Ed. "Universul", Bucureşti 1944, p.11-25.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

probabil dintr-o tradiţie orală[24]. În ciuda tuturor aproximaţiilor, datorate unor nume de proprietari pe care nu i-am putut identifica şi a locuţiunilor adverbiale vagi (*„cam pe locul"*, *„în spre"*, etc.), textul ne-a fost de un real ajutor.

Mahalaua Vergu ne este descrisă după cum urmează: *„ partea de deasupra mahalalei Stelea în spre Caimata*[25]*, cu locurile ce ţineau de biserica Sf. Mina, până la casele serdarului Fănuţă din Popa Soare"*. Graniţele ei stabilite deja sunt str.Calomfirescu şi Calea Călăraşi. După cum mahalaua Caimata se află de cealaltă parte a Căii Moşilor considerăm ca graniţă nordica a mahalalei Vergului chiar Calea Moşilor. În stabilirea graniţei cu mahalaua Negustori ne ajuta câteva documente din arhiva bisericii Negustori[26]. Ele ne vorbesc despre un proces ce începe în 1783 între Sterie Cernovodeanu din mahalaua Negustori şi vecinul său Petco Dristoreanul din mahalaua Vergului. Aceştia îsi dispută un loc viran domnesc, cumpărat de Petco, răscumpărat apoi şi închinat bisericii Sf. Nicolae (Negustori) spre a deveni loc al târgului şi al puţului construit de mahalagii. Acest proces este continuat de mahalagii după moartea celor doi, până în 1867. Fragmente din documentele referitoare la proces ne ajută să identificăm locul disputat pe planul Borroczyn. Iata aceste indicii: *„tocmai în drum mare la Podul Vergului"* [27], *„loc de lângă podul Vergului"*[28], *„despre strada Zboru cu care se vecineşte numai locul bisericii"*[29]. Mai aflăm că domeniile celor doi împrocesuaţi *„erau deosebite de un drum"*[30]. În planul Borroczyn observăm pe viitoarea stradă a Sborului, în apropierea intersecţiei cu strada Mântuleasa, un loc viran ce se învecinează cu o parcelă îngrădită, neconstruită, probabil o grădină. Marginea estică a acesteia este chiar strada Mântuleasa. După cum procesul nu a fost încheiat în favoarea mahalagiilor din Negustori, credem ca acesta este locul ce a stârnit litigiul. El apare în planul Borroczyn, îngrădit şi cultivat pentru că aparţinea în continuare proprietarului din mahalaua Vergului. Îngrădită apare parcela şi într-o descriere a împrocesuaţilor din 1867, *„locul astăzi închis arbitrar de d. Rusescu"*[31]. Dacă am desfiinţa îngrădeala acestei parcele, ea s-ar uni cu locul viran formând un maidan apropiat ca dimensiune celor prezente în planul Borroczyn şi care ar avea ca margini la sud Podul Vergului, la est ulita Mântuleasa iar la nord viitoarea stradă a Sborului. Acesta ar putea fi locul cel larg *„în drum mare la Podul Vergului"* pe care mahalagii îl reclamau *„ca acolo să facă adunarea ţăranilor cu carele cu lemne, cu fân, cu cherestele (...) făgăduindu mahalagii că vor face şi un puţu cu cheltuiala lor (...)*[32] ". Prin urmare credem că graniţa între mahalaua Vergului şi Negustori urma

[24] Nu am detectat până în prezent o sursă documentară a acestor descrieri.

[25] Prezentă ca reper în descrierea mahalalelor Vergu şi Negustori, mah.Caimata se afla de partea stângă a podului Târgului din Afară, întinzându-se *„spre Miazăzi până la curtea Bisericii cu Sfinţi (...) iar spre Răsărit (...) până la cârciuma Fărmiţoaiei (azi răspântia cu bulevardul)"* cf.G.Costescu, op.cit, p.19

[26] Cernovodeanu P., *Documente inedite privind trecutul bisericii Negustori din Bucureşti* – GB. XXV/1966 nr.1-2, p.100-117

[27] Idem, p.105.

[28] Idem, p.113

[29] Idem, p.115

[30] Idem, p.105

[31] Idem, p.113

[32] Idem, p.105

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

traseul viitoarei străzi a Sborului. Observăm în planul din 1911 „tăierea" străzii Mircea Vodă ce ar delimita la vest exact viranea ce a pricinuit procesul. Tot în planul din 1911 observăm pe parcela ce ar corespunde viraneii, de astă dată lotizată, proprietăţi ale unui anume Ctin.A.Rusescu, urmaş, probabil, al lui Costache Rusescu, împricinatul de la 1867.

Mahalaua Negustori începea, după G.Costescu, *„din Scaune peste locurile dintre biserica cu Sfinţi şi metohul mânăstirii Cernica, până în Vergu, Popa Soare şi Caimata"*. Conform reperelor stabilite până în prezent cunoaştem graniţa sudică a mahalalei, viitoarea strada Sborului şi cea estică, uliţa Mântuleasa. Putem localiza metohul mânăstirii Cernica urmând planul din 1911 care semnalează strada Cernica, prezentă ca traseu şi în planul Borroczyn, şi o parcelă construită aparţinătoare aceleiaşi mânăstiri. Prin urmare locurile dintre biserica cu Sfinţi (de cealaltă parte a Podului Târgului din Afară) şi metoh nu aparţineau mahalalei. Această excludere ne apare vizual ca o extirpare a unei porţiuni de parcelă. Identificăm această porţiune cu parcela aflată în planul din 1911 între străzile: Cernica (S), str.Paleologu (E) şi Calea Moşilor (N şi V). Menţionăm că marginea mahalalei ar fi putut fi şi mai spre vest coincizând cu marginea proprietăţii mânăstirii Cernica. Considerăm prin urmare ca graniţă nordică a mahalalei actuala stradă Cernica continuând cu Negustori, traseu prezent şi în planul Borroczyn.

Mahalaua Olari era, potrivit lui G.Costescu, un *„vad al meşteşugarilor de acea breaslă şi care se întindea de la prăvălia lui Călin Cofetarul, de lângă biserica Olari până în scaunele măcelarilor de la biserica cu Sfinţi"*. Putem identifica prăvălia lui Călin Cofetarul pe planul Borroczyn, în varianta Cincinat Sfinţescu. Aceasta era parcela de pe colţul intersecţiei între viitoarea stradă a Vântului şi Calea Moşilor. După cum însă mahalaua trebuia să includă biserica Olari, aflată mai în susul Podului faţă de reperul menţionat, considerăm ca mahalaua avea ca margine actuala stradă Olari. Urmând descrierea de *„vad"* credem ca enoriaşii îşi aveau casele de-a lungul Podului Târgului din Afară, până în dreptul bisericii cu Sfinţi. Credem că lor le aparţineau loturile din spatele caselor de la stradă. Prin urmare hotarul ar fi putut parcurge transversal parcelele ce se desfăşoară de-a lungul Podului între reperele menţionate. Considerăm că parcela delimitată în 1911 de străzile Ştefan Luchian, Negustori, Paleologu, Calea Moşilor, făcea parte, măcar fragmentar, tot din mahalaua Olarilor; această parcelă includea un maidan[33], singurul ce ar fi putut aparţine acestei mahalale. De asemenea, dacă acest maidan ar fi aparţinut mahalagiilor din Negustori, lungul proces în care ei cereau viraneea pentru a-i da funcţia unui maidan, nu şi-ar mai fi aflat rostul. Totuşi, urmând structura aparte a acestei mahalale, ar fi posibil ca hotarul să fi parcurs transversal parcela, la sud însă de maidanul sus menţionat.

Mahalaua Popa Soare se afla *„în jurul bisericei, până peste locurile clucerului Petrache Orbescu din Sf.Ştefan"*.Considerăm ca margine vestică a mahalalei uliţa Sf. Ştefan. Stabilirea celorlalte graniţe lărgeşte cercetarea spre est. Hotărârea acestei margini ne este suficientă, ea coincizând cu hotarul estic al mahalalei Mântuleasa.

[33] Maidanul lui Iancu Petrescu apare în planul Borroczyn. În planul din 1911 teritoriul său este lotizat şi construit. Unul dintre proprietarii noilor loturi este Ion Petrescu, posibil descendent al lui Iancu Petrescu.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Mahalaua Sf.Ştefan se afla *„în jurul bisericei până în mahalaua Ceauş Radu şi până în Mântuleasa, cuprinzând şi locurile livezilor cu poame ale lui Stamate Nicolau Arnăuţeanu"*. Considerăm hotare ale acestei mahalale Calea Călăraşilor la sud, strada Sf. Ştefan la est, strada Popa Soare. Hotarul nord-vestic ar putea trece fie pe strada Dimineţii, fie pe actuala strada a Plantelor. În ambele cazuri credem că Maidanul lui Enache, mărginit la nord de traseul viitoarei străzi a Dimineţii aparţinea mahalalei Sf.Ştefan. Prin urmare, nu ştim dacă parcela încadrată de traseele Dimineţii si Plantelor aparţinea mahalalei Mântuleasa sau mahalalei Sf.Ştefan.

Credem că parcela încadrată de străzile Mântuleasa, Popa Soare şi Calea Călăraşilor aparţinea mahalalei Popa Soare. Doar aşa mahalalele Vergu şi Negustori s-ar fi putut învecina cu aceasta din urmă, conform descrierii lui G.Costescu. Şi prezentarea locurilor din Popa Soare ne trimit către aceeaşi concluzie: *„Până peste locurile clucerului Petrache Orbescu din Sf.Ştefan"*. Către locurile identificabile parcelei descrisă mai sus duce şi strada Popa Soare.

Mahalaua Mântuleasa. Urmărind hotarele mahalalelor limitrofe, stabilite până în prezent, deducem marginile mahalalei Mântuleasa. Ea este încadrată de stăzile: Popa Soare (S), continuând fie cu str.Dimineţii, fie cu cea a Plantelor, Sf.Ştefan (E) şi traseul viitorului bulevard Carol la nord. Din descrierea lui G.Costescu mahalaua cuprindea *„locurile de zestre ale soţiei Hagiului Manta cum şi pe cele din jurul mitohului mânăstirei Căldăruşanilor, ajungând până la dugheana pitarului Roşianu, ce se găsea cam pe locul rondului de la statuia de azi a lui Pache Protopopescu"*. Această descriere corespunde marginilor găsite de noi. Incertă este conformaţia părţii de nord-vest a mahalalei. Aceasta cuprindea probabil terenurile înconjurate de noi punctat pe planul Borroczyn întrucât uliţa tangentă acestor terenuri poartă iniţial numele de Mântuleasa. Nu am putut identifica pe teritoriul mahalalei mitocul mânăstirii Căldăruşani [34]. Într-un act de la 1815 al mânăstirii [35] se vorbeşte despre o *„învoială asupra metohului mânăstirii Cernica şi Căldăruşani pe Podul Târgului din Afară, alăturea cu biserica Armenilor"*. Acesta este desigur metohul menţionat ca reper în descrierea mahalalei Negustori. Urmând configurarea până în prezent a mahalalelor, credem că nu despre acesta este vorba în cazul Mântulesii. În sprijinul ultimei afirmaţii vine faptul că la o distanţă de doar câteva rânduri G.Costescu menţionează cele două mitocuri; este puţin probabil să fi desemnat una şi aceeaşi proprietate odată ca aparţinând mânăstirii Cernica şi altă data Căldăruşanilor. Acest fapt este posibil numai în cazul în care descrierile vecinătăţilor celor două mahlale au fost preluate din tradiţia orală de la două persoane diferite care au denominat metocul diferit. Tot în actele Căldăruşanilor găsim mai multe documente care ne vorbesc despre achiziţii sau donaţii de case în Bucureşti în general şi unele chiar posibil aparţinătoare mahalalei[36]: *„casă pe moşia Sf.Pantelimon"*[37], *„vânzarea unei case*

[34] Acesta ar putea fi identificabil în planul din 1896, pe care, din păcate nu îl deţinem.

[35] Antoniu Vanghelie, Actele serviciului documente istorice.Mânăstirile Căldăruşani şi Căluiu, MAI, Direcţiunea Arhivelor Statului, nr.8, Bucureşti 1953, p.47, act nr.641

[36] Menţionăm că aceste documente au fost consultate doar la nivelul rezumatelor. Cercetarea actelor în desfăşurarea lor ar putea aduce informaţii în plus.

[37] Antoniu Vanghelie, *op.cit.*, p.47, act nr.642

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

în Târgul din Afară pe pământul mânăstirii Pantelimon"[38]. O ultimă ipoteză ar putea identifica metohul chiar cu biserica Mântuleasa. În 1800 sunt menţionate în curtea bisericii 4 chilii care ar fi putut găzdui pasager călugării de la Căldăruşani[39]. Ele apar şi în planul Borroczyn, varianta Cincinat Sfinţescu[40]. Totuşi o astfel de ipoteză nu ne este confirmată de nici un document.

În urma cercetărilor de arhivă[41], au ieşit la iveală, câteva adrese de imobile ce au specificate şi suburbia de care aparţineau. Ele verifică în mare parte ariile delimitate. Revenim asupra incertitudinii termenului de suburbie ce ar putea fi cauza exemplelor care nu verifică. Enumerăm aceste adrese specificând şi numerele de dosar[42]:

- 14/1880 – stradela Mântuleasa, suburbia Mântuleasa
- 17/1880 – str. Plantelor nr.2, suburbia Mântuleasa
- 1880 - Calea Moşilor nr.128, suburbia Mântuleasa; în acest caz ar putea fi vorba de o clădire de colţ. De asemenea este posibil ca o parte din mahalaua Olarilor să fi fost înglobată în suburbia Mântuleasa.
- 8/1882 – str. Mântuleasa nr.33, suburbia Vergu – proprietatea domnului Lăzărescu. În planul din 1911 o proprietate Lăzărescu apare în primul segment al străzii Mântuleasa, cea aparţinătoare conform delimitării noastre mahalalei Vergului[43].
- 10/1882 – str. Negustori nr.19, suburbia Mântuleasa. Această adresă ar putea corespunde casei de pe colţul intersecţiei Mântuleasa-Negustori. În autorizaţia de construcţie din 1894[44], această locaţie, apare cu adresă dublă (Mântuleasa nr.7, Negustori nr.34). Este posibil ca în 1882 să fie consemnată doar adresa din Negustori. Decalajul de numerotare ar putea fi justificat de îndesirea

loturilor cât şi de haosul administrativ ce a premers stabilizarea adreselor.

- 52/1884 – str. Romulus suburbia Mântuleasa – această adresă s-ar putea afla în primul segment al străzii Romulus, cel aparţinător mahalalei Mântuleasa.

III. Zona Mântuleasa de-a lungul timpului: istoria, oamenii, evoluţia spaţiului urban

Informaţii privitoare la evenimente petrecute de-a lungul timpului în mahalaua Mântuleasa, lipsesc aproape în totalitate. De altfel, informaţii despre mahalale în general avem puţine. Ceea ce ştim rezultă din acte de donaţie către biserici, din litigii şi formalităţi

---

[38] Idem, p.45, act nr.605

[39] Stoicescu Nicolae – *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Ed.Academiei, Bucureşti 1961, p. 234

[40] În egală măsură ne este consemnată tradiţia, prezentă mai ales la breslaşi şi negustori ctitori, de a construi în curtea bisericilor chilii pentru găzduirea săracilor, G.Potra, *Din Bucureştii de ieri*, Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1990, vol II, p.218

[41] PMB - serviciul tehnic, inventare şi dosare cuprinse între anii 1830-1865, 1870-1900

[42] Fond PMB - serviciul tehnic.

[43] Menţionăm că în 1911, adresa este Mântuleasa nr.2. Prin urmare, numerotarea pornea în 1882 din Calea Moşilor şi nu din Calea Călăraşilor.

[44] PMB – Serviciul Tehnic, dosarul 671/1894

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

de vânzare-cumpărare. Arar s-a oprit cineva să descrie o mahala anume[45]. Imagini de epocă avem puţine şi ele imortalizează de obicei fie evenimente, fie tipuri umane, fie monumente. Vom încerca să animăm puţina informaţie cu elemente de ordin general, care foarte probabil au existat şi aici. Vom urmări şi evoluţia parcelărilor şi a tramei stradale privind prin comparaţie următoarele planuri ale oraşului: Planul Sulzer din 1781, în varianta sa reconstituită de I.D.Berindei, planul Borrocyzn din 1852 în cele două forme ale sale, planul Pappazoglu din 1871, planul oraşului Bucureşti (1895-1899)[46], planul din 1934 şi planul actual al municipiului Bucureşti. Vom urmări de asemenea evoluţia nomenclaturii străzilor. Pentru numirea uliţelor în planurile în care acestea nu sunt încă denominate vom prelua numele lor din planul actual al municipiului Bucureşti, acesta prezentând avantajul de a fi mai explicit.

III.1 Vremea mahalalei

Mahalaua Mântuleasa face parte din grupul de mahalale ce se iveşte la sfârşitul sec.XVII şi începutul secolului XVIII de-a lungul Podului Târgului din Afară. Aceste mahalale se dezvoltă la marginea oraşului. În relatarea despre marele foc din 1739 se spune că acesta *„nu s-a oprit decât departe, când dădu de întinse locuri virane, pe la Târgul Moşilor care se ţinea în acea vreme la biserica Sfinţilor sau cel mult la Olari."*[47] Aici era prin urmare capătul oraşului. Urmărind sistemul de cercuri concentrice ce definesc în studiul Danei Harhoiu dezvoltarea Bucureştiului[48], mahalalele din zona noastră sunt cuprinse între cercurile 3 şi 4, ce marchează trecerea de la oraşul bizantin la cel fanariot. Această trecere se concretizează într-o rarefiere a tramei stradale, spaţii aerisite, invadate de vegetaţie, scăderea densităţii locurilor construite. Este o arie locuită în principal de negustori, meşteşugari aşa cum ne îndeamnă să credem plasarea lor de-a lungul podului către Târg şi cum ne demonstrează pisaniile bisericilor din zonă. Acestea sunt în totalitate ctitorii ale membrilor de breaslă, fiind dovezi grăitoare ale întăririi acestei clase sociale şi tot odată ale unui nou tip de mentalitate.

Prima menţiune a zonei coincide cu prima semnalare a uliţei Mântuleasa, în anul 1707. După cum observăm în **planul Sulzer**, această uliţă era un segment al unui traseu mai lung, ce lega Calea Dudeşti de Podul Târgului din Afară; uliţa noastră începea din Podul Vergului; fiind o cale directă de acces între două mari poduri, uliţa era probabil destul de circulată. În plan mai observăm şi cele două ramificaţii finale ce dau în Podul Târgului din Afară, viitoarele străzi Mântuleasa (prelungire) şi Ştefan Luchian. Din planul Sulzer, destul de schematic, nu mai distingem în zonă decât mari loturi cultivate.

Următorul reper cronologic, 1733, este legat de ctitorirea **bisericii**.

---

[45] Un caz fericit este cel al Mahalalei Batiştei descrisă de Nicolae Filimon în Ciocoii vechi şi noi şi imortalizată şi în gravuri de epocă.

[46] "Planul oraşului Bucureşti lucrat de Institutul geografic al armatei pentru Primăria Capitalei în al XXXIII-lea an al domniei M.S.Regelui Carol I, 1895-1899, scara 1:5000", vom denumi în continuare acest plan "Planul armatei".

[47] G.Potra, *op.cit.*

[48] Harhoiu Dana, *op.cit.* p.40-41

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

"Această sfântă şi dumnezeiască beserică unde se cinsteşte hramul Sfinţilor Îngeri Mihail i Gavril şi iaşte făcută din temelie de jupâneasa Mariia, sora jupânu Manta cupeţul i de jupâneasa Stanca, care au ţinut jupânu Manta; şi s-au făcut în zilele lui Gligorie Ghica voievod în luna lui sept.25 când umbla vă leatul 7242" [49]

O legendă a locului ne vorbeşte despre împrejurările ridicării bisericii[50]: *„Pe locul unde se află astăzi biserica Mântuleasa, se găsea o grădină mare ca mai bine de două pogoane. În fundul acestei grădini cu faţa la răsărit, era o casă boerească cu multe încăperi, cu grajd, magazii şi şură pentru trăsuri. Această grădină aparţinea familiei Manta şi se moştenea din tată în fiu".* Menţionarea acestei grădini ne duce cu gândul la marile întinderi cu verdeaţă caracteristice oraşului fanariot. Ionescu-Gion notează şi el o tradiţie ce vorbeşte despre existenţa unei mari livezi împrejmuită cu gard de nuiele. *„Câinii fiind mulţi şi rei în mahala, cine trecea noaptea pe acolo rupea nuiele din gard, să se apere de câini. Azi aşa, mâine aşa, până n-a mai rămas nici urmă de gard, - de unde locuţiunea bucureşteană: „ a luat din gardul Mântulesci", adică a luat de unde nu este nimic"*[51]. Existenţa unei mari moşii şi implicit a unei mari case cu acareturi este de la sine înţeleasă în cazul unei familii care a putut ctitori o biserică. Pentru o mai mare apropiere de imaginea acestora citâm descrierea unei case înstărite aşa cum ne-o înfăţişază un document de epocă: *„O bună casă boerească (...) cu gard, cu cuhnie, cu şopron, cu casă dă jos, cu o casă mai mică, cu poartă bună, cu puţ în curte, cu curtea pe uluci, cu grădina asemenea cu casele de sus toate grijite, cu paturi, cu laviţe, cu păticine de macaturi, cu uşi la toate casele, căptuşite, cu ferestre dă steclă pe toate casele, cu încuietori la toate uşile, asemeni şi beciurile iarăşi cu paturi, cu laviţi, cu uşi aşişderea, cu o căscioară ce este din dosul grădinii, cu locşorul ei, cu puţ în curte"*[52].

„Aici locuia bătrâna văduvă Mântuleasa, soţia lui Matei Manta (portarul) şi cu fiica sa Maria, văduvă şi ea fără copii. Mântuleasa, femeie de o frumuseţe rară, era foarte luxoasă şi cheltuitoare. Desele petreceri ce făcea, precum şi luxul ce-l ducea, chiar către bătrâneţe, a făcut ca averea ce i-o lăsase soţul său să se micşoreze din ce în ce mai mult. Când începuse să fie părăsită şi de prieteni, s-a hotărât ca, pe locul său, în faţa casei, să zidească o sfântă biserică, pentru pomenirea ei şi a soţului ei, cu care avusese un trai foarte bun şi fericit. A tocmit un meşter – era sârb – care să-i facă planul şi socotea cât are să o coste toată lucrarea. Văduva Mântuleasa nu a avut parte să-şi vadă visul împlinit, căci o boală grea i-a curmat zilele. După moartea sa, fiica sa Maria, cu banii ce-i lăsase mama sa, a început zidirea bisericii. Dar socotelile nu se potrivise, şi cu banii rămaşi de la mama sa biserica nu a putut fi terminată. Nu a

[49] Elian Alexandru – *Inscripţii medievale ale României I – Oraşul Bucureşti,* nr.185

[50] Notarea acestei tradiţii a fost făcută de Maiorul Eugen Mântulescu Manta, ce se declară descendent al ctitorului; vezi Cazacu N, *Din istoricul bisericii Mântuleasa din Bucureşti,* GB.XXI/1962 nr.11-12, p.1108-1109.

[51] Ionescu-Gion, *Istoria Bucureşcilor,* Ed.Fundaţiei culturale Gh.Marin Speteanu, Bucureşti 1998, cap.XI, p.312

[52] Iorga N., *Documente bucureştene* l.c, p.37-38, nr.22.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

fost făcută decât zidăria. Astfel, ea a rămas multă vreme numai în roşu. Mai târziu, Nae Rătescu, ginerele lui Mihai Manta (Manta cupeţu), cu care locuia împreună şi vecini cu Mântuleasa, s-a hotărât să termine biserica în tovărăşie cu socrul său, mare negustor cu avere. Ea a fost terminată abia în anul 1732 şi târnosită în ziua Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil, hramul bisericii şi patronul lui Mihail Manta cupeţul"

În istorisirea sa, Maiorul Eugen Mântulescu-Manta prezintă şi o variantă a pisaniei, diferită însă de transcrierea lui Alexandru Elian. Din raţiuni lesne de înţeles, considerăm corectă versiunea savantului. Istorisirea maiorului intră în contradicţie cu puţinele date pe care le deţinem. Acestea din urmă ne fac să dăm un curs uşor diferit evenimentelor.

Despre Manta cupeţu, documentele ne spun doar că în 1718, împreună cu fratele său Mihai cumpără 200 de stânjeni de moşie în hotarul Ioneştilor în judeţul Saac [53] . În 1733, anul târnosirii bisericii, el era deja mort, altfel ar fi fost prezent în mod direct în pisanie. Este posibil să fi murit departe de casă întrucât piatra lui de mormânt lipseşte din inventare.

Maria, Mihai şi Stanca, mai apar într-un document în 1739, când fac danie Mânăstirii Stavropoleos moşia cumpărată anterior [54]. Între 1721-1747, Maria, „sora Mănticăi" mai apare ca donatoare şi în actele bisericii Negustori cu suma de 20 de taleri.

Alte documente legate de biserică sunt trei pietre de mormânt: 1735 – Frâncu Căpitanu cu jupâneasa dumnealui Maria, posibil sora lui Manta Cupeţu[55], 1741 – jupanul Dumitru[56], 1757 – Manul vel Cămăşaru[57]. De asemenea, pe zidul proscomidiei mai sunt pomeniţi *„erei Bratu*[58]*, Iane"*, probabil zugravii bisericii.

Hramul bisericii poate fi pus în legătură cu Mihai, fratele lui Manta. De asemenea s-ar putea stabili o conexiune cu hramul Mânăstirii Stavropoleos, căreia ctitorii de la Mântuleasa îi donează moşia de la Ioneşti. De ziua Sfinţilor Voievozi, în chiar anul târnosirii Mântulesii, un anume Manta apare într-un pomelnic al mânăstirii[59]. Acest lăcaş, şi el recent ctitorit, cu faimă în Bucureşti, purta hramul mânăstirii-mamă, locul de metanie al egumenului. La sfârşitul secolului XVIII, datorită mulţimii de daruri pe care le primea, mânăstirea era unul dintre cele mai bogate aşezăminte din Ţara Românească.

---

[53] „Mihai Cicoceanul, fiul lui Tănase logofătul Cicoceanul, vinde lui Manta cupeţul şi fratelui său Mihai 200 de stânjeni de moşie în hotarul Ioneştilor în judeţul Saac".- Arhivele Statului Bucureşti, "Mânăstirea Stavropoleos", VII/2

[54] „Maria, sora Mănticăi cupeţu, împreună cu Mihai, fratele lui şi Stanca, fosta soţie a Mănticăi, dăruiesc 200 de stânjeni de la Ioneşti mânăstirii Stavropoleos".- Arhivele Statului Bucureşti, "Mânăstirea Stavropoleos", VII/7

[55] Elian A., *op.cit.*, nr.186

[56] Idem, nr.187.

[57] Idem, nr.188.

[58] Bratul, preot zugrav, sec.XVIII, menţionat în documente, Idem, nr.189, index.

[59] Idem, nr.451.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Următorul reper cronologic este catagrafia din 1752, realizată cu ocazia daniei lui Grigore Ghica al II-lea către ctitoria sa, mânăstirea Pantelimon. Aceasta consta într-o moşie domnească ce cuprindea 12 mahalale[60] şi o vie domnească. Patru dintre mahalalele intră în zona noastră: Olari, Popa Drăguşin (ulterior Mântuleasa), Lipcani (ulterior Sf.Ştefan), Popa Soare. În mahalaua Mântuleasa se găseau la acea dată 53 de „locuri" (case) în care trăiau: 4 boiernaşi, 4 preoţi, 3 călăraşi, 7 căpitani, un ceauş, 2 copii din casă, un logofăt agiesc, un odobaş de seimeni, 2 stegari, un vătaf la Ţarigrad, un abagiu, un cociaş, 2 cojocari, un măcelar, un săpunar, un cupeţ, un sărac, un nevolnic, un armean, 5 ţărani (4 birnici şi un scutelnic), 4 văduve, 7 „diverşi"[61]. Odată cu intrarea în zestrea mânăstirii, fiecare casă trebuia să-şi plătească birul.

La două decenii de la târnosirea bisericii, s-a pierdut urma familiei lui Manta. Foarte probabil lipsită de urmaşi aceasta s-a stins[62].

Spre sfârşitul secolului XVIII, conform unei catagrafii citată de profesorul Ionescu Gion, mahalaua Mântuleasa avea 28 de case. În jumătatea de veac trecută din 1752, observăm o scădere demografică importantă. Este probabil ca în graficul demografiei zonei, catagrafia citată să fi surprins punctul de minim. O serie de calamităţi ar fi putut afecta populaţia mahalalei: cutremure [63], incendii şi mai ales foametea şi ciuma. Incendiile erau frecvente în Bucureşti şi greu de potolit. Majoritatea caselor erau de lemn şi pământ, ridicate din bârne de salcâm şi acoperite cu paie, stuf, scânduri, şindrilă. La izbucnirea focului clopotele bisericii erau trase în dungă. Nu exista un serviciu organizat de stingere. Abia la începutul secolului al XIX-lea se instituise o organizare rudimentară pe mahalale: „îndatorându-se mahalagii că îndată ce vor auzi aprinderea de foc în vecinătate, să sară 20 de oameni, fieşicare cu câte o cange în mână sau câte un topor, şi cu scările, şi cu grabă să alerge la foc ca să ajungă mai înainte până a sosi dumnealor zabiţii politiei şi să înceapă atât şi a surpa spre potolirea focului"[64]. O mare molimă de ciumă care a cuprins toate mahalalele este semnalată în 1792.

În 1810, în mahala sunt semnalate 44 de case, în care trăiau 122 de bărbaţi şi 138 de femei, amestecaţi români, greci, sârbi. Ei erau păstoriţi de doi preoţi, *„fără nici o patimă şi neglodiţi"* şi un diacon, iar biserica avea *„toate rânduielile bune"*.[65]

---

[60] Olari, Sf.Ecaterina de Jos, popa Drăguşin, Ceauş-Radu, Lucaci, Olteni, Hagiu, Lipcani, Popa Soare, Popa Nan, Delea şi Pantelimon, cf. Ionaşcu Ion, op.cit., p.124

[61] Idem, p.131-135

[62] Maiorul Eugen Mântulescu-Manta, îşi prezintă arborele genealogic – tatăl Căpitanul Gheorghe Mântulescu-Manta (1841-1926), bunicul jupan Dumitru Manta (1790-1863). Este posibil ca această familie să fie descendentă, chiar mai îndepărtată a ctitorilor. Este însă de asemenea posibil ca unul dintre membrii acestei familii, într-un avânt romantic, descifrând pisania bisericii (parţial incorect) să fi preluat numele ctitorului. În catagrafia de la 1810, nu figurează jupanul Dumitru Manta; este posibil ca familia să se fi mutat în altă mahala sau, mai este posibil ca la vârsta de 20 de ani să nu fi fost încă stăpân al unei case. Tot de sorginte romantică găsim adăugarea numelui Mântulescu.

[63] În a doua jumătate a sec.XVIII sunt menţionate cutremure importante în 1763, 1764, 1771, 1787, 1789, 1793, 1798.

[64] Arh.Stat Bucureşti ms.1122/54 din G.Potra, *Din Bucureştii de ieri*, vol I, Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1990, p.152.

[65] Lapedatu A., *op.cit.*, p.47- 48

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

O imagine asupra zonei Mântuleasa şi a mahalalelor limitrofe, la mijlocul sec.XIX, ne oferă **planul Borroczyn**. Putem observa traseele mai multor uliţe, nedenominate însă, parcelările, maidanele cu denumirile lor; în varianta C.Sfinţescu, putem urmări forma explicită a caselor existente şi funcţia construcţiei. Regăsim uliţele menţionate în planul Sulzer şi noi făgaşuri între parcele, identificabile cu străzile de mai târziu. Traseul uliţei Mântuleasa este mai bine definit ca pornind din viitoarea cale a Călăraşilor. În planul Borrocyzn ea apare pavată pe mai mult de jumătate din lungimea sa, pornind dinspre Podul Târgului din Afară. Pavată în întregime ne apare ramificaţia stângă a uliţei, actuala str. Ştefan Luchian.

Problema pavării uliţelor, mereu prezentă în Bucureştiul vechi, a parcurs mai multe etape. La început uliţele mahalalelor erau pavate cu pământ iar gropile astupate cu moloz, pământ, nisip şi chiar gunoi. O atenţie mai specială era acordată doar marilor poduri care în sec.XVI erau pavate cu un strat de pietriş; ulterior au fost podite cu lemn. Pentru că starea drumurilor a fost mereu problematică planuri de îmbunătăţire au fost făcute mereu. Prea puţine au fost însă şi duse la îndeplinire. Între 1822-1828, apare ideea pavării cu piatră a uliţelor. În 1834 se înfiinţează biroul pavajelor. Profilul străzilor se face convex pentru o mai bună scurgere a apei iar lărgimea lor se stabileşte la 6 stânjeni. Între 1860-1866 se pavează 50 de străzi din fiecare culoare administrativă. O imagine surprinsă probabil la începutul sec.XX, ne prezintă lucrări de pavare pe Calea Vergului. Referiri specifice la caldarâmul uliţelor din zona noastră apar în documentele primăriei începând cu 1835[66].

Prezente în planul Borroczyn sunt şi maidanele. Aceste locuri virane aveau funcţia unui spaţiu comun şi oamenii le foloseau de la locuri de întâlnire, de târg, de joacă pentru copii, până la depozitarea celor netrebuincioase şi chiar a gunoaielor. Puţurile erau de asemenea un bun comun. Apa potabilă era o altă problemă a bucureşteanului. Oamenii aveau câteodată puţuri în curte dar ele aveau *„apă rea şi sălcie din care ni se pricinuieşte boala"*[67]. Apa pentru băut era cumpărată de la sacagii; aceştia colindau uliţele strigând cât îi ţinea gura *„Apă! Apă! Haap!..."*; mai târziu apa era filtrată în vase mari de piatră spongioasă[68]. La sfârşitul sec.XVIII apar în centrul oraşului, după moda turcească, cişmelele de utilitate publică.

Iluminatul şi paza de noapte încep şi ele a se organiza. La sfârşitul sec.XVIII străzile erau încă neluminate; şomoioage aprinse erau doar în faţa porţilor boiereşti iar caleştile erau însoţite pe timp de noapte de robi ţigani cu masale. În sec.XIX se amenajează treptat iluminatul cu seu şi felinare. Noaptea în mahalale era organizată

[66] Inventarul dosarelor primăriei (1830-1865), 74/1835 – Caldarâmul uliţei din mahalaua Mântuleasa, 12,56/1837 Caldarâmul uliţei din mahalaua Vergu, 18/1837 – Caldarâmul uliţei dimpotriva bisericei Mântuleasa până la podul de la Biserica cu Sfinţi, 97/1837 – Caldarâmul uliţei Mântuleasa, 76/1840 – Caldarâmul uliţei din mahalaua Vergu pe la serdarul Fănuţă, 60/1855 – Pavarea din nou a unei uliţe din mahalaua Mântuleasa, 142/1864 – Pavarea străzii Popa Soare.

[67] G.Potra, *op.cit.*, p.241

[68] În sec.XIX o saca de apă costa 50 de bani. În zilele de pomană oamenii plăteau sacagiilor pentru a împărţi de sufletul morţilor.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

strajă. Iată locurile unde stăteau paznicii mahalalei Mântuleasa în 1840: la metocul mânăstirii Căldăruşani[69], la vătaful Gheorghiţă, fostul ipocomisar, la pitarul Ioniţă Roşianu.[70] În puterea întunericului straja striga la cel mai mic zgomot *„Stai! Te văd!"*. În vreme de primejdie erau organizate patrule de 10-15 oameni care cutrierau mahalaua.

Loturile din zona noastră, aşa cum ne apar în planul Borroczyn, au o formă destul de neregulată; ele sunt în schimb parcelate în majoritate rectangular şi construite către interior.

Într-un act de vânzare din 1880, găsim descrierea unei case ce se afla pe locul actualei piaţete Mântuleasa: *„construcţia care se compune din două prăvălii, patru camere, unu giamlâcu, pivniţa, unu beciu şi curtea"*.[71] O astfel de casă costa pe atunci 18500 lei noi.

Către mijlocul sec.XIX Bucureştiul este împărţit în 4 culori, iar ulterior în 5. Sediul Comisiei de Negru este prezent în planul Borroczyn pe strada Mântuleasa, pe locul comunei unde se va ridica ulterior şcoala.

Planul generalului Boroczyn ne dă cea mai bună imagine despre spaţiul zonei Mântuleasa din vremea mahalalei.

III.2. Vremea suburbiei

Informaţii noi avem în **planul** Bucureştilor întocmit de generalul **Pappazoglu** în 1871. Aici reprezentarea traseelor şi a parcelelor este destul de schematică în schimb avem date despre numele străzilor. În procesul de modernizare a oraşului o etapă anevoioasă o constituie stabilizarea adreselor. Uliţele sunt botezate iar casele sunt numerotate iniţial pe tot oraşul, ulterior pe mahalale şi într-un final pe străzi. În planul Pappazoglu apar pentru prima dată denominate: strada Plantelor, strada „Ventului", denumire dată ramificaţiei din dreapta a străzii Mântuleasa, strada Romulus, strada Sf.Ştefan, strada Popa Soare, strada Dimineţii. Podul Târgului din Afară apare sub noua denumire de Calea Moşilor iar actuala cale a Călăraşilor apare sub numele de Calea Vergului. Cu toată aproximaţia planului este evident totuşi că traseele prezente în planul Borroczyn au devenit mai regulate. Odată cu acest plan nu mai sunt prezente maidanele.

Planul armatei, alcătuit între 1895-1899, ne prezintă marea schimbare petrecută în structura urbană a capitalei la sfârşitul sec. XIX: trasarea noilor axe principale ale oraşului. În zona studiată, vechiul reper, Podul Târgului din Afară este înlocuit de bulevardul Carol, traseu ce uneşte în linie dreaptă Piaţa Universităţii cu Gara de Est[72].

---

[69] Posibil biserica, vezi cap II

[70] Extremitatea nord-estică a mahalalei, vezi cap.II

[71] PMB - Serviciul Tehnic, dosarul 7/1898

[72] Marele bulevard, opera edilitară de căpetenie a lui Pake Protopopescu, se începe în 1857 sub Alexandru Ghica de către arhitectul Orăscu. Iată cum ne descrie Constantin Bacalbaşa trasarea bulevardului de la Universitate spre Calea Moşilor: *„Apoi iată-ne în ţigănie; acest cartier în întregime a dispărut, tot la fel şi casa ulierului. A dispărut şi biserica Caimata şi alte multe case până la hotel Atena prin mijlocul căruia a trecut bulevardul, împărţindu-l în două, şi de aici a desfiinţat toate ulicioarele insalubre din str.Nopţei, o stradă lungă de 4 metrii, una din cele mai murdare. De la rondul al doilea, bulevardul a bisfurcat, o parte spre Obor, cealaltă parte spre bulevardul Ianculuí"* Bacalbaşa C-tin, *Bucureştii de altă dată 1885-1900* vol II, Ed.Ziarului "Universul" soc.anonimă, Bucureşti 1928, p.120

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Bulevardul intersectează fostul Pod al Târgului din Afară în chiar zona noastră, acolo unde strada Vântului, actuala Mântuleasa „se varsă" în el. Noua arteră străpunge mahalalele de cealaltă parte a Căii Moşilor, în zona noastră el afectând doar colţul nord vestic al mahalalei Mântuleasa şi în continuare zone care aparţin mahalalelor Popa Soare şi Oborul Vechi. Actuala Piaţă Carol se suprapune unei foste parcele, loc desemnat de G.Costescu drept reper nord vestic al mahalalei Mântuleasa. Informaţiile privind nomenclatura străzilor din planul Pappazoglu rămân valabile.

Un alt efort al cărui rezultat este vizibil în planul armatei este acela de aliniere a străzilor. Alinierea străzii Mântuleasa a avut loc probabil în ultimele două decenii ale sec. XIX. Dovada în documente a acestui proces sunt numeroasele cereri de despăgubire pentru exproprierea unor părţi de proprietate[73]. Dosarul 1/1898 se referă la exproprierea unei părţi a proprietăţii lui Grigore Borănescu din strada Mântuleasa nr.15. Schiţa ataşată ne prezintă un imobil ce se desfăşura până la aproximativ o treime din lăţimea străzii. Acesta a fost dărâmat pentru aliniere. Dosarul 7/1898 vorbeşte despre o expropriere *„pentru facerea unei piaţete"*. Este vorba de actuala piaţetă Mântuleasa. În 1896 în acelaşi scop este expropriată familia Laurian din Mântuleasa nr. 21. Dosarul 35/1897 ne vorbeşte despre alinierea stradelei Mântuleasa, actuala Pictor Romano în vederea căreia este expropriat Bălănescu Episcopul Huşilor.

Într-un plan din 1893[74] strada Mântuleasa apare marcată cu linie roşie punctată; aceasta continuă pe prelungirea Mântuleasa (atunci Vântului), până în bulevard. Acest marcaj semnalează *„stradă pe care s-a înfiinţat linii de Tramway concesiunea Frederico Thalasso şi Contele Erec Graziadei, 30 noiembrie 1890"*; intenţia de a instala traseul tramvaiului pe strada Mântuleasa, chiar dacă nu a fost dusă la bun sfârşit[75], dovedeşte încă odată importanţa acestui traseu.

In mai multe planuri observăm trasarea străzii Mântuleasa cu o dungă portocalie, ce demarchează graniţa între circumscripţiile de poliţie; este posibil ca această delimitare administrativă să păstreze amintirea graniţelor fostelor mahalale[76].

Privind parcelele prezente în planul armatei observăm o creştere a suprafeţelor construite, în defavoarea fostelor grădini. Apar casele tip vagon. Se păstrează din această perioadă şi un recensământ al imobilelor. Din ultimul deceniu al sec. XIX datează multe din casele încă existente. Clasa socială ce ocupă de acum această parte de oraş, clasă educată şi destul de înstărită, în parte evreiască, construieşte case unifamiliale sau case de raport cu decoraţie eclectică, imobile de un etaj sau două, solide, realizate după proiect de arhitect. Conform unui recensământ al locuinţelor realizat între 1885-1901,

[73] Majoritatea dosarelor sunt de fapt cereri de despăgubire. Exproprierea propriuzisă ar fi putut avea loc şi cu ceva timp în urmă.

[74] Planul oraşului Bucureşti revedut şi corectat conform rectificării Dâmboviţei, planurilor de aliniere a stradelor şi bulevardelor, sub direcţie Dlui G.A.Orescu, şeful serviciu 1893 – Bibl.Academiei, cabinetul de planuri şi hărţi.

[75] Tramvaiul a fost instalat ulterior pe strada Paleologu care apare parţial tăiată în planul armatei şi definitivată până în bulevard în planul din 1911.

[76] Menţionăm că celelalte graniţe ale circumscripţiei se suprapun parţial celor ale fostelor mahalale, respectiv, Calea Călăraşilor, Calea Moşilor.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

în suburbia Mântuleasa se aflau: 1063 camere de locuit, 11 camere de cancelarie, 194 de cuhnii, 2 ateliere, o cafenea, 3 cârciumi, 19 cai[77]. Vechea mahala cedează locul unui cartier de case, aerisit, cu vegetaţie abundentă. De timpurile vechi mai amintesc doar biserica Mântulesii şi traseul capricios al străzilor.

Între alte imobile, încă existente, prezente deja în planul armatei, ne oprim asupra şcolii, ridicată pe *„locul comunei"*, în locul fostei Comisii de Negru.

Începând cu secolul XIX preocuparea oficialităţilor pentru organizarea unui învăţământ de stat, accesibil unor pături cât mai largi se face simţită. *„Eu ţin numaidecât ca fiecare să ştie în curând a scrie şi a ceti"* spunea Alexandru Ioan Cuza în 1859. În 1875 se înfiinţează în Bucureşti 35 de şcoli primare. Rezolvarea în plan edilitar a şcolilor este una dintre primele probleme puse arhitecţilor. Acestea îşi aveau anterior sediul în clădiri adaptate, fie ele locuinţe sau chilii mânăstireşti.

Nu ştim exact de când a funcţionat şcoala primară în zona Mântuleasa. În 1883 se înregistrează o cerere ca pe locul comunei să se ridice o şcoală primară de băieţi[78]. În acelaşi act este amintit că lecţiile se desfăşurau deja în casa domnului Papadopol, pe care o identificăm în planul din 1911, pe strada Romulus la nr.5. Clădirea şcolii ridicate, are un hol cental pătrat, 4 săli de clasă, două de fiecare parte a holului şi o mică sală pentru profesori. Pe o scară de lemn se ajungea la al doilea cat, unde se afla locuinţa directorului, patru camere ale sale şi două pentru servitori. La ridicarea şcolii, primăria a licitat pentru demolare terenul construit al fostei Comisii de Negru iar materialul rămas de la aceasta a fost vândut.

La şcoala din Mântuleasa învaţă între 1914-1917 Mircea Eliade. Iată cum o descrie în amintirile sale: *„Era o clădire mare, robustă, străjuită de castani, cu o curte vastă în spate, în care ne jucam în timpul recreaţilor"*. Castanii, pe care Eliade îi aminteşte şi în nuvela fantastică „Pe strada Mântuleasa", mai există şi astăzi.

În **planul din 1911** zona noastră apare definitivată din punctul de vedere al traseelor străzilor, pe care le regăsim întrutotul astăzi. Modificări mai apar la nivelul construcţiilor şi al parcelelor; cu toate acestea, loturile şi clădirile existente la acea dată au rămas în majoritate in situ. Menţionăm rigurozitatea planului din 1911 care ne face să ne oprim mai îndelung asupra lui chiar dacă informaţiile privitoare la traseele şi numele străzilor le deţinem deja. Vom suprapune acestui plan, planul Borroczyn în varianta C.Sfinţescu. Vom putea urmări astfel mai limpede transformarea zonei având ca repere cele două extremităţi ale drumului parcurs. Această analiză ilustrează în fapt procesul de occidentalizare prin care a trecut Bucureştiul în a doua jumătate a sec.XIX şi începutul de XX. Iată principalele modificări:

- se îndreaptă traseele străzilor ajustându-se parcelele;
- locurile virane şi maidanele sunt parcelate în marea lor majoritate; sunt create noi spaţii libere, cu geometrii regulate, mai mici ca dimensiune întotdeauna în intersecţii; aceste spaţii răspund unei noi viziuni urbanistice ele constituindu-se în mici oaze de

[77] Anuarul statistic 1900-1901, Bucuresci, Tipografia curţii regale.
[78] PMB – Serviciul tehnic, dosar 6/1883

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

verdeaţă, fără vreo destinaţie socială aparte;

- densitatea parcelelor pe loturi creşte şi acestea sunt aproape fără excepţie construite.

Pentru a da viaţă traseelor urmărite în plan ne vom opri asupra universului sonor şi olfactiv al Bucureştilor începutului de secol XX. *„(...) dimineaţa mă trezeau zgomotele oraşului. (...) Era mai întâi ropotul cailor. Caii birjelor sau căruţelor, trap-trap, trap-trap... apoi strigătele vânzătorilor ambulanţi – mai întâi olteanul cu cobiliţa care vindea zarzavaturi (...) venea apoi iaurgiul „iaurr...iaurr... lapte covăsituuu". Şi ăl cu două bidoane mari de metal la capetele cobiliţei: „gaz-benzin... gaz-benzin..."(...) Dar mai era mai cu seamă florăreasa. Auzeam de departe strigarea ei melodioasă „Hai la garoafe...lalele... anatiitee..." (...) Când ieşeai în stradă mirosul dominant era de bălegar de cal"*[79]. La acestea mai adăugăm cântecul zurgălăilor iarna, sunet atât de familiar vechiului bucureştean.

La **planul din 1934** ne vom opri asupra nomenclaturii unor străzi.

În planul din 1911, strada Mântuleasa ne apare ca o arteră cu două ramificaţii: una spre dreapta, pe lângă gardul bisericii, cealaltă continuă spre stânga ajungând în Calea Moşilor. Aceasta din urmă este prezentă începând cu planul Sulzer. În planul din 1934 aceste străzi apar sub denumirea de Pictor Romano şi respectiv Pictor Ştefan Luchian. În Regulamentul pentru numerotarea şi nomenclatura străzilor Municipiului Bucureşti din 1945, la articolul g) citim: *„Pentru stradele cari astăzi au forma de T sau Z şi totuşi poartă o singură numire, ceea ce produce dezorientare, se va căuta a se da denumiri distincte pentru porţiunile ce apar distincte"*. Este şi cazul străzii Mântuleasa la începutul secolului. Credem că celor două braţe ale străzii Mântuleasa li s-a schimbat denumirea în conformitate cu legea citată mai sus şi la aceeaşi dată, cândva între 1911 şi 1934. Ambele poartă nume de pictori chiar dacă nu există nici o legătură memorială între aceste locuri şi persoanele ale căror nume le poartă.

Prin comparaţie cu planul din 1934 în **planul actual**, observăm o nouă creştere a densităţii construcţiilor, în sprecial pe segmentele mai apropiate marelui bulevard: prelungirea Mântuleasa, str. D. Racoviţă. De asemenea se schimbă regimul de înălţime, apar câteva blocuri. Piaţetele din intersecţii sunt aproape fără excepţie spaţii verzi sau locuri de joacă pentru copii cum e cazul Piaţetei G-ral N. Dabija. Un element nou este Intrarea Mântuleasa, ce apare pe segmentul median al prelungirii Mântuleasa, dintre străzile Plantelor şi Dimitrie Racoviţă. Această parcelare a fost făcută în anii 20 pe domeniul doctorului Şutzu, care constituia parcul fostului cămin-sanatoriu Caritatea; institutul de sănătate se afla în primul segment al străzi Plantelor. Menţionăm că în acest sanatoriu s-a stins poetul Mihail Eminescu.

În anii comunismului zona Mântuleasa a suferit drama chiriaşilor care mai continuă în parte. Astăzi zona este locuită de o pătură eterogenă, lipsită de coerenţă comunitară. Parte din case au fost recuperate de foştii proprietari, parte cumpărate de foştii chiriaşi, parte găzduiesc firme sau instituţii.

[79] Djuvara Neagu – *Amintiri din anii '20, impresii din anii '90.*- Secolul XX, nr.4-6, 1997, p.45

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

III. 3. Case şi oameni

Vom prezenta în cele ce urmează câteva case, credem noi reprezentative, din zona Mântuleasa, decoperite mai amplu de documente de arhivă.

III. 3.1 Imobile dispărute

La începutul sec. XX, pe locul blocului din str. Ştefan Luchian nr.12[80], se afla **casa domnului Chris. D. Elefterescu**, pe care o regăsim în planul din 1911. Realizată după un proiect al arhitectului N. N. Iovanovici, cu o autorizaţie datată 1897[81], casa prezenta un plan ingenios, ce îmbina ideea casei vagon cu spaţiul centrat în jurul unui hol. Cornişa, ascendentă în trepte se încheia în colţul sud-estic al casei cu un foişor circular ce adăpostea o seră, având sub acoperiş o terasă scundă, deschisă. Faţada dinspre stradă, precedată de o grădină amenajată cu ronduri, prezintă un ieşind circular ce corespunde în interior unei loje a salonului. Intrarea principală se făcea prin curte şi ea se situa în prima treime a desfăşurării. Acesta era accesul rezervat vizitatorilor, ce dădea într-un vestibul, apoi într-un antreu din care se cotea la dreapta în salonul cu lojă, cu vedere la stradă. Din antreu se făcea şi accesul în camera de lucru, şi ea cu fereastră la stradă. În partea privată a casei accesul era posibil şi prin spatele casei. Această intrare dădea într-un hol de-a lungul căruia erau distribuite camerele: trei dormitoare, o sufragerie, bucătăria. Din dreptul bucătăriei se făcea accesul la mansardă unde se aflau 3 camere de servitori. Un dormitor situat în continuarea antreului cu acces în ambele zone ale casei era rezervat probabil musafirilor. Anexele, cuprinzând şopron, spălătorie, camera vizitiului şi grajd, se aflau în fundul curţii. Faţadele prezentau o decoraţie eclectică moderată. Această casă este reprezentativă pentru un segment al societăţii bucureştene, bine reprezentat în zonă, preocupat de a avea o locuinţă generoasă, care să satisfacă în acelaşi timp nevoia de intimitate şi statutul social ce impunea participarea la o viaţă mondenă, nu în ultimul rând prin primirea de vizite şi organizarea de serate.

Pe colţul dintre str. Romulus şi str.Mântuleasa, acolo unde astăzi se află un elegant bloc art-déco, se afla la începutul secolului **casa domnului Ioan Cruţescu**. Era o casă destul de mică în raport cu dimensiunile parcelei, nealiniată străzii, plasată către interiorul lotului, înconjurată de curte şi grădină. În 1896, proprietarul cere autorizaţie pentru înnoirea locuinţei sale[82]. Se refolosesc în mare parte vechile structuri, cărora li se adaugă în partea din spate, opusă intrării, alte trei încăperi. Credem că una dintre ele, cea din axul intrării, extinsă cu o mică lojă, era destinată salonului. Faţă de cazul anterior, salonul priveşte spre grădină oferind astfel o atmosferă de intimitate. Vechii case îi este adăugată şi o scară frumos desenată, la intrare. Datorită figurării în proiect

[80] Vezi despre imobilul actual din str.Ştefan Luchian nr.12 la Victoria Gavril şi Carmen Constantinescu, Un sit de istorie şi artă bucureşteană – strada Ştefan Luchian, MIAMB XIII, p.215,

[81] PMB – Serviciul tehnic, dosarul 582/1897

[82] PMB – Serviciul tehnic, dosarul 741/1896

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

a zidurilor vechi, ne putem face o idee mai explicită despre generaţia de case anterioară celor existente astăzi in situ şi implicit despre o vârstă a zonei asupra căreia informaţia ne lipseşte aproape în totalitate. Mai menţionăm că proiectul de înnoire este semnat de arhitectul Aloisiu Goszwein[83], prezent în repertoriul arhitecţilor bucureşteni ai sec.XIX.

III. 3.2. Imobile existente in situ

Casa Simion Georgescu este situată pe colţul străzii Mântuleasa cu str. Romulus, la actuala adresă Romulus nr.1. Simion Georgescu, proprietar al unui lot mai extins ce îngloba şi actuala locaţie Romulus nr.3, cere în 1888 autorizaţia de a ridica o casă cu *„unu etagiu (parteru) de zidu masiv"*[84]. Într-un dosar[85] datat 10 ani mai târziu, găsim planul casei din str.Romulus nr.1, o clădire de formă pătrată, organizată în jurul unui salon central. Accesul se face prin interiorul curţii, dinspre strada Romulus. Printr-o poartă înaltă, somptuoasă, se pătrunde într-un hol de intrare de unde o scară de lemn urcă spre salonul central. Remarcăm sistemul de iluminare al acestui salon. Lumina naturală pătrunde printr-un luminator octogonal, larg, decorat cu o feronerie simplă şi elegantă sugerând o floare. Sistemul poate fi urmărit mai bine în podul casei unde putem observa intradosul plafonului de sticlă şi decupajul din acoperiş ce permite pătrunderea luminii. Iluminarea holului mai este ajutată şi de o mică lampă centrală, în chip de coş cu flori şi de lămpi suspendate ritmic în spaţiul de plafon rămas liber. Toate acestea s-au păstrat din casa originală.

Pe toate laturile octogonului format de salon se face accesul în camere. Încăperile sunt foarte luminoase, cu trei sau patru deschideri. În spaţiul din dreapta salonului este amenajată baia. Tot de aici o scară în spirală comunică cu podul şi cu demisolul. Demisolul este un spaţiu destinat în totalitate dependinţelor: bucătarie, spălătorie, cămară, camere pentru servitori. Podul era destinat uscătoriei. Accesul în demisol era posibil şi din holul de intrare.

Această rezolvare ingenioasă a salonului prezintă totuşi dezavantajul dependenţei faţă de spaţiul central pe unde locuitorii camerelor sunt nevoiţi să treacă pentru a avea acces la baie sau bucătărie. Este însă posibil ca această casă să fi fost gândită mai degrabă pentru primirea de oaspeţi, organizarea de serate. Proprietarul mai deţinea *şi „casa veche"* din str. Romulus nr. 3.

Observăm deosebita atenţie acordată decoraţiei interioarelor şi detaliilor funcţionale. Fără îndoială proprietarul a avut mare dare de mână. Din fericire nici cei care au locuit ulterior aici nu au distrus decoraţiile iniţiale. Singurul care este pe cale să le piardă este timpul. În hol, pereţii sunt acoperiţi de o frescă decorativă cu motive florale şi zoomorfe. Ramele superioare ale uşilor, poartă o amplă decoraţie eclectică. Marginile plafoanelor şi spaţiile din jurul lămpilor sunt îmbrăcate în stucatură cu motive

[83] Acesta este şi autorul caselor Fr.Schreiber din Calea Plevnei nr.106 (1894), Mucenic Cezara – *Bucureşti, Un veac de arhitectură civilă, sec.XIX*, ed.Silex, Bucureşti 1997, p.58..

[84] PMB – Serviciul tehnic, dosarul 29/1888, p.110, casa din str.Romulus nr.3

[85] PMB – Serviciul tehnic, dosarul 541/1898.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

vegetale şi antropomorfe, în unele locuri aurită. Remarcăm diversitatea modelelor ce nu se repetă de la o cameră la alta. În două dintre încăperi se păstrează zugrăveala originală cu motive ce imită mătasea orientală. Camerele sunt încălzite de sobe înalte, de teracotă, frumos decorate.

Toate acestea alcătuiesc un spaţiu cald şi luxos care ne vorbeşte şi el despre standardele de viaţă ale clasei sociale locuitoare pe atunci în zona Mântuleasa.

În perioada interbelică imobilul este cumpărat de negustorul David Eschinazi, evreu polonez. Se spune că în vremea persecuţiilor antisemite acesta şi-ar fi dat foc în curtea casei sale în semn de protest[86]. Odată cu naţionalizarea proprietarii au fost nevoiţi să se restrângă la o cameră, restul fiind ocupat cu chiriaşi. Astfel a fost găsită casa de actuala proprietăreasă ce a operat în anii 70 un schimb de locuinţe cu chiriaşii. Acum, casa, nelocuită[87], îşi aşteaptă binefăcătorul care i-ar putea readuce strălucirea de altădată.

Casa Victoire Hoffman de pe colţul piaţetei Mântuleasa, este un bun exemplu pentru casa de raport de la sfârşitul secolului XIX[88]. Proiectul ei este semnat de arhitectul Iancu Golinger, prezent în repertoriul arhitecţilor[89]. Desfăşurând un mare front la stradă, casa deţine 4 apartamente, extrem de generoase, două la fiecare nivel, fiecare având acces independent din holul central. Intrarea se face prin str.Negustori sau prin interiorul curţii din str.Mântuleasa. În apartamentele din capătul estic al clădirii accesul este posibil şi pe o scară în spirală, vizibilă în colţul din dreapta sus al planului. Locuinţa cea mai plăcută se afla la etajul al doilea unde marea cameră de pe colţul clădirii are şi un balconaş care dă spre piaţetă. Acoperişul este uşor mansardat şi prezintă mici lucarne. Faţadele sunt elegant rezolvate printr-o tratare diferenţiată a celor două nivele. La cel de jos, deschiderile sunt semicirculare, iar pervazul este decorat cu mici baluştrii. La etaj, deschiderile sunt rectangulare, surmontate de un profil discret. Cornişa este doar parţial decorată. În locul acoperişului rotunjit din plan, cu tabla decorată, frontul dinspre piţetă poartă un fronton mai simplu. Starea faţadelor este actualmente destul de proastă, necesitând restaurare. Astăzi casa este ocupată de 7 familii, unele chiriaşe, altele proprietare.

Mai prezentăm o casă de raport care oferea însă condiţii mult inferioare celei anterioare. **Casa Bessler** este un imobil construit probabil exclusiv pentru închiriere[90]. Deţinem planul iniţial din 1898, semnat Frederich Kabisch[91]; imobilul actual din str. Pictor Romano nr. 8 este o variantă a lui. Spaţiul este utilizat la maximum. Spaţiile de închiriat sunt mici, de maximum două camere. Dependinţele sunt comune. La demisol erau proiectate două prăvălii cu acces direct din stradă. Arhitectul a ales soluţia casei

[86] Informaţie preluată de la actuala proprietară a casei.

[87] Proprietăreasa este stabilită în Anglia, iar urmaşii nu sunt interesaţi de restaurarea casei.

[88] PMB – Serviciul tehnic, dosarul 671/1894.

[89] Iată cum ne este prezentat: "Arhitectură eclectică, plan adunat folosind galeriile în cruce drept linie ordonatoare. Decoraţie bogată, prefigurând în unul din ultimele proiecte Arta 1900", autor al caselor Ioseph Asche, str.Spaniolă nr.10 (1894), case în str.Franklin nr.6 (1894), Mucenic Cezara – *op.cit*, p.58

[90] Aceluiaşi proprietar îi aparţinea şi casa de raport din str.Pictor Romano nr.4.

[91] PMB – Serviciul Tehnic, dosarul 521/1898

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

cu gang, aceasta facilitând intrarea separată a chiriaşilor. De asemenea se uşurează circulaţia la al doilea nivel prin amenajarea unui coridor deschis pe laturile curţii interioare. În ciuda confortului mediu al clădirii, faţadele erau decorate cu grijă. Acest tip de casă mărturiseşte despre nivelul de trai al unei categorii sociale de mijloc.

IV. Concluzie

Studiul zonei Mântuleasa ne descoperă o parte de oraş cu o personalitate aparte. Aici străzile păstrează traseele vechilor mahalale, astăzi regularizate. Casele ilustrează evoluţia oraşului din sec.XIX până în zilele noastre. Se păstrează case eclectice, vile neoromâneşti, blocuri interbelice. Chiar în cadrul tipologiei, clădirile prezintă o mare diversitate arhitecturală. Astfel de zone, în care brutalitatea intervenţiilor dictatoriale a fost puţin resimţită, mai există încă în capitala noastră.

O posibilă evoluţie a lor este cea la care asistăm astăzi: destulă paragină, unelele refaceri bine intenţionate dar neprofesional realizate, care duc la pierderea spiritului iniţial al clădirii, prea puţine restaurări în adevăratul sens al cuvântului, intervenţii cu clădiri noi, nepotrivite locului.

O soartă mai bună ar putea avea zonele de acest tip dacă ar fi integrate unor proiecte speciale de conservare arhitectonică. Politica de conservare, practicată în alte oraşe ale Europei, ar putea reîntregi identitatea capitalei noastre, atât de greu traumatizată de perioada comunistă. *„La baza acestei politici se află convingerea că integritatea şi trăsăturile unei zone merită protejate şi puse în valoare fără a păstra în mod necesar totul, sau împiedica ridicarea unor noi construcţii"* [92].

SUMMARY

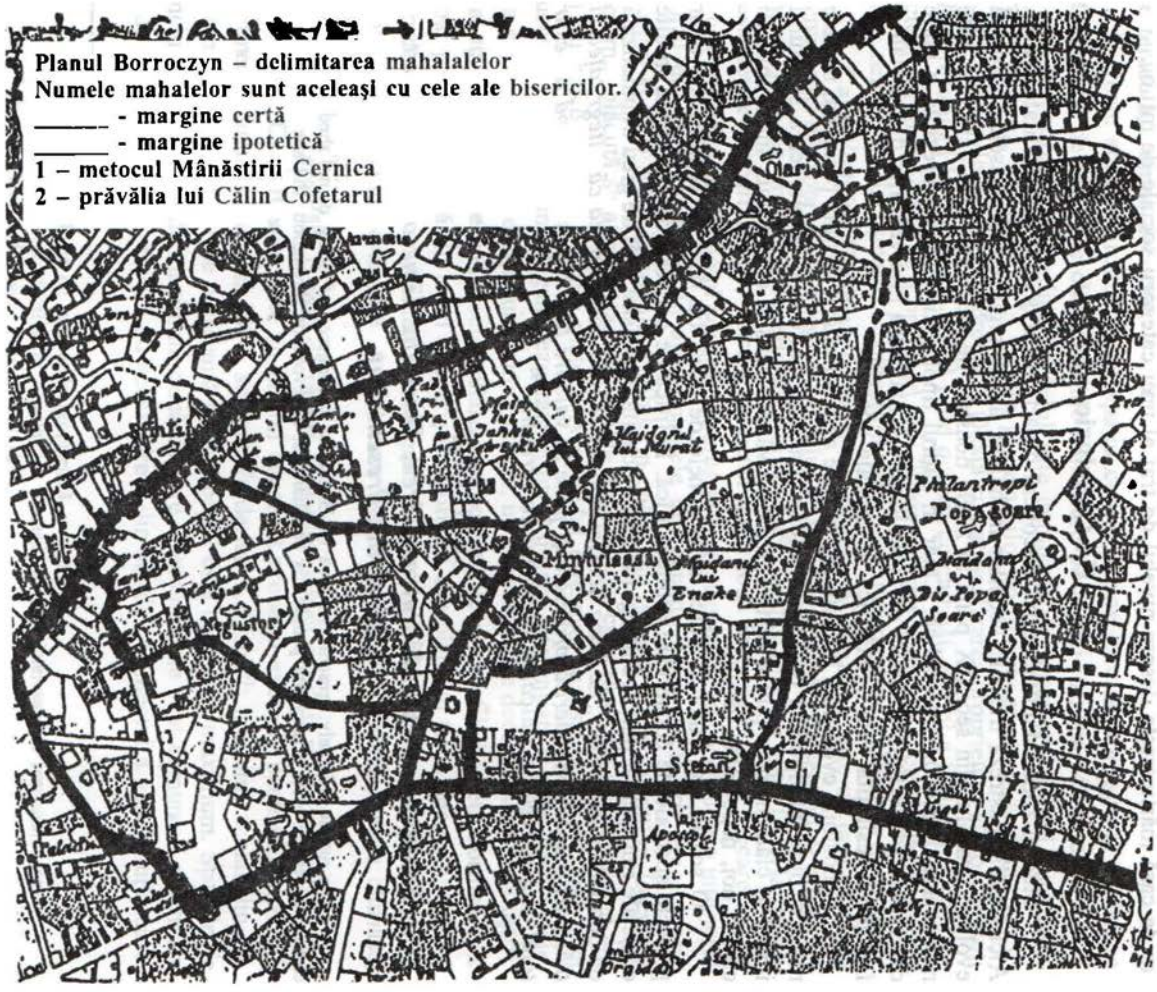
The Evolution of the Mântuleasa Area, Since the Time of the Outskirts, up to the Present Day

The article minutely presents an area of Bucharest endangered of being demolished during the communist epoch – its history, its people, its peculiarities, its evolution throughout the ages.

[92] *„La baza acestei politici se află convingerea că integritatea şi trăsăturile unei zone merită protejate şi puse în valoare fără a păstra în mod necesar totul, sau împiedica ridicarea unor noi construcţii"* vezi

Cantacuzino Şerban, *Două oraşe distincte*, Secolul XX, nr.4-5/1997, p.15

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro